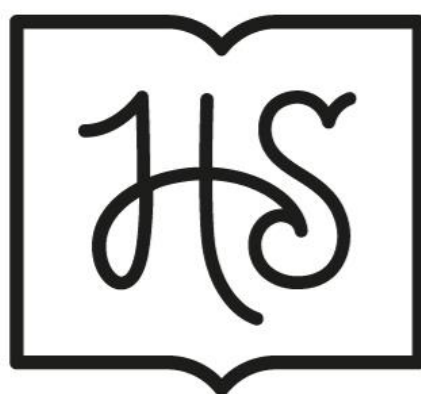

HISTORIA SCHOLASTICA

2/2018

Ročník / Volume 4

Praha / Prague 2018

Historia scholastica

Č. / No. 2/2018

Roč. / Vol. 4

Redakční rada / Editorial Board

Vedoucí redaktor / Editor-in-chief: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Zástupce vedoucího redaktora / Deputy Editor: PhDr. Markéta Pánková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

Doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filosofická fakulta University Karlovy v Praze)

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

Doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Mgr. Magdaléna Šustová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Doc. PhDr. Martin Holý, Ph.D. (Historický ústav Akademie věd ČR)

Mezinárodní redakční rada / International Editorial Board

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)

Prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

Prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

Prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

Prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

Prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

Prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

Prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Prof. PhDr. Blanka Kudláčková, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)

Prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

Prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (University of Macerata)

Výkonný redaktor / Executive Editor: Mgr. Lucie Krausová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Vydavatelé / Publishers:

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, www.npmk.cz

IČ 61387169

Technická univerzita v Liberci

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Studentská 1402/2, 461 17 Liberec 1, www.tul.cz

IČ 46747885

ISSN 2336-680X

Časopis **Historia scholastica** vychází 2x ročně. Toto číslo vyšlo 31. prosince 2018.

Časopis **Historia scholastica** je zařazen do mezinárodních vědeckých databází Ulrich's Periodical Directory, EBSCO a ERIH Plus.

Obsah

ÚVODNÍK	5
Tomáš KASPER, Dana KASPEROVÁ a Markéta PÁNKOVÁ	
STUDIE:	8
Československá obec učitelská – aktér a „garant“ profesionalizace učitelstva Dana KASPEROVÁ	
Hudba a děti první republiky: nové koncepce hudební výchovy v Československu z etnomuzikologické perspektivy	18
Zita SKOŘEPOVÁ	
Osvetový zväz pre Slovensko a zjazdy osvetových pracovníkov na Slovensku v medzivojnovom období ČSR	31
Eduard LUKÁČ	
Význam periodika „Náš ľud – ľudovýchovný vestník pre Slovensko“ pre osvetovú činnosť na Slovensku (s dôrazom na nezamestnanosť)	46
Katarína MAYER	
Prínos Alojza Zbaviteľa k rozvoju osvetovej činnosti na Slovensku v medzivojnovom období	58
Vladimír FRK a Martina LENHARDTOVÁ	
„Cikánská škola“ v Užhorodu. Československý pokus o vzdelání Romů na Podkarpatské Rusi	65
Jana BARTOŠOVÁ	
Od porodní báby k porodní asistentce	75
Milena LENDEROVÁ	
Chlapecká výchovna v Hradci Králové – příklad sociálněpedagogické činnosti v meziválečném období	87
Pavla KORITENSKÁ	
VARIA:	95
Ondrej Pavlík (1916–1936) – zrod učiteľa a pedagóga Vladimír MICHALIČKA	

Pokusná diferencovaná škola měšťanská v Horní Čermné	101
Růžena VÁŇOVÁ	

REPORT:	109
Konference Nová škola v nové Evropě – rok 1918 a otázka reformy vzdělávání a výchovy v meziválečném období	
Magdaléna ŠUSTOVÁ	

Význam periodika „Náš ľud – ľudovýchovný vestník pre Slovensko“ pre osvetovú činnosť na Slovensku (s dôrazom na nezamestnanosť)¹

Katarína MAYER

ARTICLE INFO

Article history:

Received 29 October
2018

Accepted 2 December
2018

Available online 31
December 2018

Keywords:

Our People – Bulletin of
the Popular Education for
Slovakia, economic
crisis, unemployment,
public enlightenment
activities, courses for the
unemployed

K. Mayer
Prešovská univerzita
v Prešove •
Fakulta humanitných
a prírodných vied
Katedra andragogiky •
17. novembra 1
081 16 Prešov •
Slovenská republika •
katarina.mayer@unipo.sk

ABSTRACT

Importance of Journal „Our People – Bulletin of the Popular Education for Slovakia“ for enlightenment activity in Slovakia (with emphasis on unemployment)

The paper is focused on the activity and significance of the journal “Our People – Bulletin of the Popular Education for Slovakia” in the context of publishing information on the organization of courses for the unemployed in the years 1930–1935. The journal was published monthly in the years 1928/1929–1937/1938 under the auspices of Public Enlightenment Federation for Slovakia and was distributed to the district educational council, local education commissions, teachers, school inspectors, educators, and other interested parties. Ministry of Education and National Enlightenment contributed to the development of public enlightenment activities that was in a time of economic crisis focuses on courses for unemployed youth, which could, if necessary, spend some time in protective shelters for the unemployed.

Úvod

Prvá republika priniesla po dlhom období útlaku a vojne možnosť vzniku štátnych inštitúcií, ktoré reprezentovali potreby a záujmy obyvateľov. Vzniknuté rezorty sa začali zaoberať i otázkou vzdelávania a osvetu. Vynaložené finančné prostriedky mali byť nápomocné najširším vrstvám ľudu v mestách aj v najzaostalejších oblastiach. Významným medzníkom sa stala hospodárska kríza, ktorá spôsobila markantné zníženie rozpočtu na vzdelávanie a osvetovú činnosť. Aj napriek nepriaznivej situácii pre ľudovýchovnú prácu a obmedzené

¹Príspevok je súčasťou riešenia výskumnej úlohy VEGA č. 1/0303/17 „Výchova a vzdelávanie dospelých na Slovensku v podmienkach existencie ČSR (1918–1938)“.

finančné dotácie zo strany štátu, miest a obcí je potrebné zdôrazniť, že jej činnosť neklesla, ale v niektorých oboroch sa rozšírila a účasť na niektorých podnikoch (kultúrnych a osvetových aktivitách) sa zvýšila.² Zaniietení osvetoví pracovníci veľakrát investovali vlastné prostriedky, čas, energiu, aby naplnili ciele, ktoré najkomplexnejšie a najvýstižnejšie prezentuje časopis „Náš ľud“³.

Význam časopisu „Náš ľud“

Ukotvenie osvetových činností počas existencie prvej Československej republiky (ČSR⁴) nachádzame na Ministerstve školstva a národnej osvety (MŠANO⁵) v Prahe, ktoré sa zaslúžilo o vznik viacerých inštitúcií osvetového zamerania, ako i Masarykov ľudovýchovný ústav. V roku 1919 zriadilo MŠANO na Slovensku Referát MŠANO v Bratislave. So vznikom týchto centrálnych štátnych orgánov je spojený rozvoj štátom riadenej ľudovýchovnej a osvetovej politiky a činnosti. Koordinačným ústredím tejto činnosti sa na Slovensku stal Osvetový zväz pre Slovensko, najvýznamnejšia osvetová inštitúcia medzivojnového obdobia na Slovensku založená 15. novembra 1919. Pod gesciou Osvetového zväzu pre Slovensko vychádzal v rokoch 1928/1929–1937/1938 časopis „Náš ľud – ľudovýchovný vestník pre Slovensko“. Periodikum počas desaťročnej existencie každoročne vydávalo 10 čísiel s mesačným nákladom 2200 až 3000 výtlačkov. Vestník bol distribuovaný do jednotlivých miest a obcí na Slovensku za účelom šírenia osvetovej činnosti.

Karol Jelínek (1928, s. 1), predseda Osvetového zväzu pre Slovensko, poukázal na smerovanie, obsah a význam vydávania periodika: *„Časopis chce byť a iste bude skutočnou hodnotou pre ľudovýchovných pracovníkov. Chce a bude donášať myšlienky, skúsenosti, podnety a túžby, jak docieľiť po usilovnom pozorovaní, rozmyšľaní, porozumení ľudu a cítení s ním správneho pochopenia života, jeho ľudských radostí a bolesti, jeho snáh i boja v práci smerujúcej k zlepšeniu a zdokonaleniu slovenského národa po stránke mravnej, hospodárskej, sociálnej, spoločenskej a zdravotnej. Chce sa usilovať, aby terajší, budúci slovenský človek bol ľudskejší, hlbší a čestnejší po stránke náboženskej, povahovej, ušľachtilejší po stránke citovej, chce zosilňovať jeho vôľu, zbystriť rozum a myslenie, skrátka – chce pracovať k povzneseniu celého života nášho Slováka.“*

Ľudovýchovný vestník „Náš ľud“ bol prvým ľudovýchovným orgánom tohto druhu na Slovensku. Vďaka rozšíreniu na celom Slovensku mal byť adekvátnym prostriedkom

²Činnosť Osvetového sväzu pre Slovensko r. 1933. (Bližšie, Náš ľud, 1934, s. 128).

³Problematike osvetovej činnosti v období prvej Československej republiky sa, okrem primárneho časopisu Náš ľud – ľudovýchovný vestník pre Slovensko, okrajovo venovali Gallo–Škoda, Dejiny pedagogiky dospelých (1986); Škoda–Paška, Dejiny osvety v Československu 1918–1975 (1977), Pasiar, Dejiny výchovy dospelých na Slovensku (1975).

⁴ČSR – prvá Československá republika vznikla 28. 10. 1918 a bezprostredne po jej vzniku zákonom č. 2 z 2. XI. 1918 boli zriadené najvyššie orgány štátu, nevynímajúc rezort kultúry a školstva – MŠANO (Kazmerová, 2016, s. 27).

⁵MŠANO – Ministerstvo školstva a Národnej osvety založené v roku 1918 bolo ústredným riadiacim orgánom školstva a kultúry so sídlom v Prahe, v Bratislave – Referát Ministerstva školstva a Národnej osvety, ktorý spravoval vzdelávacie a osvetové dianie na Slovensku.

ľudovýchovných a osvetových pracovníkov. Primárnym cieľom časopisu bolo prostredníctvom úvah, glos a referátov nabádať k systematickej a intenzívnej ľudovýchovnej činnosti. Časopis prezentoval poznatky praktikov z daného odboru. Ich skúsenosti a zážitky mali facilitovať „prienik k ľudskej duši“ so zámerom roznieť, udržovať a stupňovať záujem o potrebu vzdelávania aj v najzaostalejších oblastiach, resp. mali poukázať na to, ako zvládnuť ťažkosti pri tejto snahe. Cieľom časopisu bolo komplexne vychovávať a vzdelávať slovenský ľud v oblasti mravnej, hospodárskej, sociálnej, spoločenskej a zdravotnej a súčasne prostredníctvom rád, skúseností, podnetov a úvah ho zorientovať v praktických činnostiach, prebudiť jeho povedomie a tým formovať osobnosť slovenského človeka.

„Náš ľud“ je možné vnímať ako pohotovú organizačnú list – uverejňoval teoretické články, uprednostňoval metodické príručky o ľudovýchovnej činnosti, informoval o zjazdoch ľudovýchovných pracovníkov a z nich vyplývajúcich rezolúcií, zaoberal sa knižničnými kurzami, prednáškami, pravidlami ľudovýchovy. Publikoval pravidelné rubriky ako knižnice, praktické pokyny, obežníky školského referátu a referátu MŠANO, historické kalendáre, redakčné a iné správy o ľudovýchovnej vzdelanosti, upozorňoval na všetky časové povinnosti OOS, MOS a MOK⁶. Prezentoval návrhy programov význačnejších besiedok a akadémií, posudky nových ľudovýchovných publikácií, redakčné a iné správy o činnosti jednotlivých OOS a MOK. Ďalej sa fokusoval na rôzne ľudovýchovné kurzy zacielené na osvojenie si najzakladanejších poznatkov z praktického života. V neposlednej rade mapoval rôzne aktivity ľudovýchovnej činnosti a ich význam, a taktiež organizovanie rôznych slávností, filmových a divadelných predstavení, akadémií, koncertov, výstav a iných dôležitých výchovnovzdelávacích podujatí. Na základe obsahu jednotlivých ročníkov časopisu možno analyzovať vývin a rozvoj ľudovýchovného pôsobenia na Slovensku.

Hospodárska kríza

Hospodárska kríza šíriaca sa z USA, ktorej oficiálny začiatok sa datuje 24.–29. 10. 1929, ovplyvnila mnohé európske krajiny, vrátane ČSR. V roku 1930 ČSR nepripisovala prejavujúcim sa ekonomickým problémom náležitú vážnosť, považovali sa za dočasné, ale v roku 1931 sa v plnej miere začali prejavovať jej sprievodné javy, ktoré mali v mnohých sférach (hospodárskej, ekonomickej, politickej...), nevnímajúc školstvo a národnú osvetu, signifikantne negatívne konzekvencie. Životnú úroveň občanov ohrozila nezamestnanosť. Začiatkom hospodárskej krízy v ČSR (od 1. júna 1930 do 15. januára 1931) bolo evidovaných takmer pol milióna ľudí bez práce⁷ a v čase jej vrcholu (rok 1933) nezamestnanosť

⁶OOS, MOS, MOK – OOS (Okresný osvetový sbor), MOS (Mestský osvetový sbor) a MOK (Miestna osvetová komisia) sú výkonné orgány ľudovýchovnej práce. Ich úlohy a činnosť sú určené jednak § I zák. č. 67/1919 a jednak k nemu určenými inštrukciami MŠANO – pre Česko, zo dňa 22. IV. 1919, č. 13.878 a pre Slovensko, zo dňa 14. VII. 1920, č. 28.480/3554. Ich ideová zameranosť je vymedzená výnosom MŠANO z 19. XII. 1919, čís. 61.977 (Jelínek, 1936, s. 18–19). Podrobnejšie pojednáva o MOK výnos MŠANO, zo dňa 26. VI. 1926, čís. 287- V. (Zbaviteľ, 1932, s. 58).

⁷*Spis Ministerstva sociálních věcí určený ministrowi Msgr. Dr. Jánovi Šrámkovi zo dňa 25. I. 1931.* Fond Ministerstvo pre unifikáciu zákonov a organizáciu správy, kart. č. 22. Národní archiv, Praha.

na Slovensku dosahovala až 920 tisíc registrovaných nezamestnaných, ktorí poberali podporu, tzn. takmer každý tretí robotník bol nezamestnaný (Kováč, 1998, s. 200).

Vláda sa snažila zmierniť negatívny dopad nezamestnanosti na občanov rôznymi podpornými akciami (stravovacia a mliečna akcia...) a finančnou pomocou. V rámci podpory štát prideľoval nezamestnaným v rokoch 1930–1939 potravinové poukážky vo forme „žobračienky“. Na poukážky nemali nárok tí, ktorí od roku 1929 neboli najmenej 3 mesiace nepretržite zamestnaní (sezónni robotníci až 6 mesiacov), dostávali akúkoľvek inú formu podpory bez ohľadu na jej výšku, boli vlastníkami nehnuteľného majetku, neprijali pracovnú ponuku a pod. Zo začiatku prideľovali poukážky iba na 2 mesiace, postupne sa čas predlžoval. Po roku 1933 museli nezamestnaní odpracovať ako protihodnotu za žobračienky bezplatne určitý počet pracovných dní. Prácu zadávali notári, richtári, rôzne úrady. V prípade jej odmietnutia bolo prideľovanie potravinovej pomoci ukončené. Vyskytovali sa aj snahy úradníkov o vlastné obohatenie prostredníctvom zneužívania, defraudácie a špekulácií s poukážkami. V niektorých oblastiach, aj napriek rôznym opatreniam zo strany vlády, vznikali tzv. *hladové doliny* čiže regióny s extrémne veľkou nezamestnanosťou.

Hospodárska kríza a jej sprievodné javy spôsobili finančné krátenie rozpočtov všetkých ministerstiev. Orosová (2015) poukazuje na to, že v rámci rezortu školstva najväčší finančný postih zaznamenala národná osveta⁸. Autorka (Tamtiež, s. 139) uvádza: „Kým v roku 1931 bolo pre potreby ľudovej výchovy vyčlenených v štátnom rozpočte 6 000 000 Kč, v roku 1934 to bolo už len 1 634 000, čiže zníženie o viac ako 70 %.“

Na akútne problémy týkajúce sa práce, nezamestnanosti a krízy upriamil pozornosť Roman Budovič (1933, s. 3–5) v správe „O časovosti v ľudovýchove“. Upozornil na fakt, že mnohé témy síce odzneli na prednáškach a v kurzoch, ale domnieval sa, že častokrát neboli spracované v duchu praktickej logiky, a hlavne prispôbené miestnym pomerom a kvalite publika. Čo mohlo spôsobiť nesprávny výklad tej-ktorej myšlienky, dôsledkom čoho môže byť negácia a deštruktivizmus. Z uvedeného dôvodu odporučil realizovať systematickú, na pravde vybudovanú ľudovú výchovnú a osvetovú činnosť, ktorá by zodpovedala objektívnej realite a bola založená na správnej metóde zohľadňujúcej logiku, miestne pomery a úroveň poslucháčov.

Činnosť a výnosy MŠANO v súvislosti so vzdelávacími kurzami pre nezamestnaných

Oblasť školstva, národnej osvety a ľudovýchovy na Slovensku zastrešoval Referát Ministerstva školstva a národnej osvety (MŠANO) v Bratislave. MŠANO sa snažilo prostredníctvom intenzívnejšej ľudovýchovnej a osvetovej činnosti aspoň čiastočne eliminovať negatívne dôsledky hospodárskej krízy a ňou determinovanej nezamestnanosti. V tomto spoločenskom kontexte vyvíjali osvetové zbory a osvetové komisie v súčinnosti s obecnými správami, odborovými a osvetovými robotníckymi organizáciami, správami

⁸Dobový termín „národná osveta“ zahŕňal podstatne širšiu oblasť, aká dnes patrí do pôsobnosti ministerstva kultúry. Okrem starostlivosti o literárne, výtvarné a hudobné umenie, žurnalistiku, kinematografiu, múzejníctvo, knihovníctvo, ochranu pamiatok a prírody sem patrili aj záležitosti archívniectva, archeológie, historického výskumu, školských a kultúrnych stykov so zahraničím a hlavne oblasť samotnej osvety a ľudovýchovy (Bližšie Orosová, 2015).

Ľudovýchovných škôl a kuratóriom útlkov pre nezamestnanú mládež snahu preklenúť nezamestnanosť vzdelávaním, prostredníctvom vyškolených ľudovýchovných a osvetových pracovníkov, učiteľov, metodikov a odborníkov v danej oblasti. Vzdelávanie občanov sa javilo ako účinný nástroj zvyšovania povedomia, duševnej obrody a skvalitnenia každodenného života. Hospodárska kríza nespôsobovala len ekonomické problémy vyúsťujúce do markantného zhoršenia životnej úrovne občanov, ba až pauperizáciu ľudu, ale bola taktiež potenciálnym zdrojom mravného a morálneho úpadku. V záujme predchádzania týmto negatívnym javom sa organizovali rôzne zamerané vzdelávacie aktivity a vzdelávacie kurzy, napr. pre nezamestnaných, knihovnícke, režisérske, pre ženy, pre vodcov rekreácie, pre osvetových a protialkoholných pracovníkov atď.

Vzhľadom na uvedené nepriaznivé pomery MŠANO odporúčalo OOS, MOS a MOK realizovať vzdelávacie kurzy pre nezamestnaných a dorast, ktorých cieľom malo byť duševné vzdelávanie, prehĺbenie odborných vedomostí a zdokonalenie sa v praktických zručnostiach.

Uvedeným kurzom dávali legislatívny rámec výnosy MŠANO:

- výnos MŠANO č. 118.920 z 10. novembra 1923 stanovil, že kurzy by mali byť realizované v obciach, kde v okruhu 6 km poberá štátnu podporu viac ako 200 nezamestnaných.

Učebná látka ma byť rozdelená na oblasti:

- a) prednášky občiansko-výchovné;
- b) odborné prednášky (1. Štát a formy štátu; Právo a zákon; Štátne orgány; Ústava naša s porovnaním ústav iných štátov; 2. Zem a človek; Pozemková reforma; Peniaze, valuta, peňažný trh; Drahota, úžera, reálny obchod; 3. Československá republika, jej vznik);
- c) Robotnícka otázka, Sociálne reformné zákonodarstvo a zariadenie v našom štáte. Nezamestnanosť a práca;
- d) Ľudová zdravotníctvo.

Prednášky mali viesť teoreticky i prakticky erudovaní odborníci, taktiež učitelia, najmä pokračujúcich škôl a politickí úradníci. Kurzy sa realizovali v rozsahu 20–50 vyučovacích hodín s minimálnym počtom 20 účastníkov. Úroveň prednášok bolo potrebné prispôbiť miestnym pomerom, zamestnaniu účastníkov s cieľom teoreticky i prakticky zdokonaliť nezamestnaných v ich povolani (Jelínek, 1936, s. 62–63).

- výnos MŠANO č. 48.067/32 V., zo dňa 7. júna 1932 doplnil a pozmenil výnos o bezplatných kurzoch pre nezamestnaných z 10. XI. 1923 č. 118.920. Vymedzil špeciálne vzdelávacie kurzy v rozsahu minimálne 40 hodín pre nezamestnaných (s dôrazom na mládež), v ktorých boli stanovené základné smernice:

- a) všeobecná výchova – prednášky o národohospodárskych a sociálno-politických témach a otázkach pracovného práva; štátoobčianska výchova prednáškami o ústave a správe Československa; prednášky o kultúrnych, vychovávateľských, literárnych a zdravotníckych otázkach;

- b) *odborná výchova* – jazykové kurzy; kurzy stenografie, písania na stroji a účtovníctva; technické kurzy; kurzy pre nezamestnané ženy.

Vzdelávací program obsahoval úlohy, prostredníctvom ktorých si mali účastníci vyskúšať a cvičiť svoje psychické a fyzické sily. Tento rámcový program bolo možné modifikovať podľa miestnych pomerov a potrieb, prípadne ho doplniť aj inými aktivitami (vychádzky, bezplatné návštevy podnikov OOS a MOK, divadelných a filmových predstavení ai. (Jelínek, 1936, s. 63–65).

Taktiež je potrebné uviesť *výnos MŠANO č. 148.209/33 zo dňa 19. decembra r. 1933*, ktorý sa týkal národohospodárskych a praktických kurzov z domáceho hospodárstva pre ženy.

Kurzy pre nezamestnaných a ochranné útulky pre nezamestnaných v rokoch 1931–1934

MŠANO a ním riadené orgány OOS, MOS a MOK organizovali vzdelávacie kurzy už od roku 1919, napr. Vzdelávacie kurzy na „vonkove“⁹ (výnos MŠANO z 21. X. 1919, čís. 48.756), Ľudové kurzy materinského jazyka (inštrukcie z 24. XI. 1920, č. 27.875), Vzdelávacie kurzy samosprávne (výnos MŠANO z 13. I. 1922, čís. 105.972/21), Vzdelávacie kurzy pre ženy (výnos MŠANO z 10. X. 1924, č. 112.234). Vzhľadom na nepriaznivú situáciu sa dôraz kládol na vzdelávacie kurzy so zameraním pre nezamestnaných a starostlivosť o nezamestnaných – Bezplatné kurzy pre nezamestnaných (výnos MŠANO z 10. XI. 1923, čís. 118.920), Verejná „pečlivosť“¹⁰ o nezamestnaných (výnos MŠANO z 7. VI. 1932, čís. 48.067/32) ai. (Jelínek, 1936, s. 17).

MŠANO s cieľom zefektívniť ľudovú výchovnú a osvetovú činnosť zvolalo (1. októbra 1932) poradu týkajúcu sa organizovania osvetovej pečlivosti o nezamestnaných. Na porade odznela potreba zodpovedať viacero dôležitých otázok:

- ako organizovať kultúrnu pečlivosť o nezamestnaných;
- ako vzbudiť záujem medzi nezamestnaným dorastom;
- v akej miere je možné využiť odborné školy;
- ako využiť obecné knižnice, filmy a diapozitívy;
- či je možné využiť sily a práce nezamestnaných intelektuálov;
- kde a ako ich vzdelávať a preškoliť;
- ako získať finančné prostriedky.

Súčasne účastníci porady navrhli, ako upraviť voľný čas nezamestnaným, aby sa venovali užšachtilým aktivitám (kurzy varenia a šitia, poučné vychádzky, zábavné i kultúrne filmy s prednáškami, spoločenské hry, prezentácia hudby, čítanie kníh a časopisov ai.) a nepodľahli hazardným hrám. Výsledky stretnutia boli zhrnuté v resumé: „Je treba, aby OOS a MOS, v tých mestách, v ktorých je väčší počet nezamestnaných, v dohode s činiteľmi obecnej a okresnej samosprávy, sociálnymi, humánnymi a odborovými organizáciami v zmysle porady a obežníka MŠANO č. j. 48.067/32 zo dňa 7. VI. 1932 prišli k uskutočneniu kultúrnej pečlivosti o nezamestnaných“ (Náš ľud, 1932, s. 21–22).

⁹ „Vonkov“ – archaický výraz, ktorý znamená vidiek.

¹⁰ „Pečlivosť“ – pojem uvedený v pôvodnom znení, znamená starostlivosť (Bělič, Kamiš a Kučera, 1979, s. 196).

Podľa Obežníka MŠANO č. j. 13.673/33-V/3 zo dňa 9. 3. 1933 mali Okresné a mestské osvetové zbory mimo iných požiadaviek na základe výnosu zo dňa 7. VI. 1932, č. 48.067/32 zapracovať do svojho programu kurzy pre nezamestnaných a najmä nezamestnaný dorast (Náš ľud, 1933a, s. 111). Nadväzujúci Obežník MŠANO č. j. 148.209/33 zo dňa 19. 12. 1933 opätovne deklaruje povinnosť uloženú Okresným a mestským zborom, aby v miestach, kde je príslušný počet nezamestnaných a najmä nezamestnaný dorast, zabezpečovali kurzy pre nezamestnaných, čo vyplýva už z výnosu zo dňa 7. VI. 1932 č. 48.067/32. Súčasne sa odvoláva na výnos zo dňa 10. 10. 1924 č. 112.234, a to potrebu usporadúvať národohospodárske kurzy a praktické kurzy pre ženy, zvlášť z domáceho hospodárstva, keďže hospodárska kríza si vyžaduje dôslednú teoretickú a praktickú prevýchovu. V neposlednom rade uvádza, že je nevyhnutné dbať na starostlivosť o ľudové školy a prispôbiť ich program aktuálnej situácii (Náš ľud, 1933b, s. 87–88).

Bezplatné kurzy pre „mladoletých“¹¹ nezamestnaných v Bratislave (1931)

Z podnetu bývalého ministra školstva a národnej osvety dr. Markoviča rozhodla rada mesta Bratislavy usporiadať vzdelávacie kurzy pre mladoletých robotníkov a robotníčky. Komisia v zložení zástupcov mesta, Osvetového zväzu pre Slovensko, Štátnej priemyselnej školy, učňovských škôl, YMCA¹² a YWCA¹³ vypracovala program vzdelávania a Osvetový zväz pre Slovensko bol poverený jeho uskutočnením a vedením kurzov. Do kurzov sa prihlásilo 180 mužov a 50 žien. Ženy sa vzdelávali v jednom oddelení, pretože prevažne ovládali štátny jazyk, pre doplnenie boli prednášky v krátkosti opakované v nemeckom, resp. v maďarskom jazyku. V kurze pre ženy bolo deväť dvojhodinových prednášok so zameraním na telesnú kultúru (hygiena tela), styk s ľuďmi (dievča v súkromnom, pracovnom a spoločenskom styku), vývoj ženského tela (dospievanie, materstvo, poradne pre matky), hygienu bytu, hygienu dieťaťa, pohlavné choroby, dôležité listiny (krstný list, domovský list, občianstvo, školské vysvedčenie, policajná odhláška, nemocenské poistenie), sociálne zákonodarstvo (starostlivosť o robotníka v chorobe, pri úraze...), občiansku náuku. V rámci vzdelávania sa realizovali aj ďalšie aktivity ako 8 hodín kultúrneho filmu, 16 hodín kurzu slovenčiny a nemčiny, 24 hodín ručných prác, 102 hodín šitia bielizne a šiat (2 kurzy), pričom boli ženám zakúpené látky a šijacie potreby a každé dievča si ušilo dvoje letných šiat a bielizeň.

Muži boli pre porozumenie obsahu zaradení do dvoch oddelení (Čechoslováci a Nemci a Maďari). V kurzoch pre mužov bolo sedemnást dvojhodinových prednášok, a to zdravoveda, styk s ľuďmi (muž v rodine, v spoločnosti, ako zamestnanec...), vývoj mužského tela, pohlavné choroby, telesná kultúra, dôležité doklady a listiny, občianska náuka. Do kurzu pre mužov zaradili 8 hodín kultúrnych filmov, 16 hodín telocviku a hier, 5 hodín kúpania, 14 hodín slovenčiny a nemčiny. Okrem toho niektorí navštevovali i odborné kurzy učňovských škôl.

Kurzy pre mladoletých nezamestnaných sa realizovali na jar (2 kurzy) a na jeseň (2 kurzy),

¹¹„Mladoletý“ – Bělič, Kamiš a Kučera (1979, s. 91) uvádza vysvetlenie – maloletý, mladistvý, nedospelý.

¹²YMCA – Young Men's Christian Association.

¹³YWCA – Young Women's Christian Association.

trvali dva mesiace, dvakrát týždenne dostávali účastníci bezplatne obed, celkový počet vyučovacích hodín bol 259 a priemerná návštevnosť bola 168 osôb (Bezplatné kurzy pre mladoletých nezamestnaných v Bratislave, 1931, s. 145–146).

Kurzy pre mladoletých nezamestnaných v Bratislave (1932)

V Bratislave sa pre pozitívny ohlas pokračovalo v usporadúvaní kurzov pre mladoletých nezamestnaných. „Kuratórium pre pečlivosť o mladoletých nezamestnaných“¹⁴ vypracovalo program pre nezamestnaných s cieľom ich účelného zamestnania. Chlapci a dievčatá vo veku 14–20 rokov mali získať možnosť rozšíriť si nadobudnuté vzdelanie a získať ďalšie poznatky pre praktický život. Prihlásilo sa 159 chlapcov a 62 dievčat, pričom sa zriadili 3 oddelenia. Vyučovanie sa zahájilo 18. decembra 1931 a prebiehalo päť dní v týždni, trvalo do 30. januára 1932. Kurzy pre mužov obsahovali 63 cyklov prednášok (199 hodín) z oblasti lekárskej, sociálnej zákonodárnosti, sociálnej ochrany, občianskej náuky, dejepisu a zemepisu. Jazykové kurzy obsahovali 22 hodín slovenčiny, 20 hodín nemčiny, 39 hodín francúzštiny a 17 hodín angličtiny. Kúpaniu, telocviku a hrám bolo venovaných 38 hodín.

V ženskom oddelení sa vyučovalo denne od 18. decembra 1931 do 6. apríla 1932, celkovo 381 hodín (85 cyklov prednášok). Ženy absolvovali prednášky z rovnakých oblastí ako muži doplnené prednáškami o vedení domácnosti. V jazykových kurzoch sa vyučovalo v slovenčine 33 hodín, nemčine 31 hodín, francúzštine 32 hodín. Ďalej prebiehalo kúpanie v rozsahu 24 hodín, ručné práce 65 hodín a šitie 101 hodín.

Účastníci kurzu dostávali bezplatne stravu na účet mesta – muži raňajky a obed a ženy aj večeru. Ženám boli zakúpené topánky, pančuchy a najchudobnejším aj zimné kabáty. Priemerná návštevnosť kurzov bola u mužov 151 a u žien 45 (Kurzy pre mladoletých nezamestnaných v Bratislave, 1932, s. 123).

Kurz pre nezamestnanú mládež v Bratislave (1933)

Štefan Juraš (1933, s. 135–136) vo svojej správe „Nezamestnaná mládež“ uvádza, že Osvetový zväz pre Slovensko zorganizoval v roku 1933 tri kurzy pre nezamestnanú mládež. Kurzov sa zúčastnili mladí vo veku 17–20 rokov väčšinou z okolia Bratislavy, ktorí už boli predtým zamestnaní v rôznych odboroch (remeselníci, stolári, čalúnnici, hudobníci, predavačky...), ale ocitli sa mimo pracovného poľa. Od polovice januára do 15. apríla 1933 prebiehalo 64 poldenných stretnutí (359 hodín) pre mužov (47 chlapcov československej národnosti a 50 maďarskej a nemeckej) v budove YMCA s priemernou návštevnosťou 97 mužov. Pre mladoleté ženy (20 československej národnosti a 13 maďarskej a nemeckej) boli kurzy realizované v budove YWCA v termíne od 25. januára do 14. apríla 1933, celkom 48 poldenných stretnutí (209 hodín) s priemernou účasťou 33 žien. V rámci kurzov prebiehali cykly prednášok zo slovenčiny, francúzštiny, nemčiny, občianskej náuky, zemepisu, dejepisu,

¹⁴„Kuratórium pre pečlivosť o mladoletých nezamestnaných“ tvorili zástupcovia mesta, Osvetového Sväzu, Okresnej pečlivosti o mládež, Dorastového sboru, Odborovej rady, Nemocenskej poisťovne, Rodinnej školy, učňovských škôl a iných inštitúcií (Kurzy pre mladoletých nezamestnaných v Bratislave, 1932, s. 123).

počtov, telocviku. Odznali prednášky zo sociálneho zákonodarstva a zdravotného odboru, ale aj z techniky a športu. Ženy mali program obohatený o šitie a ručné práce.

Kurzy pre mladoletých nezamestnaných v Bratislave (1934)

V prvých mesiacoch roku 1934 sa v Bratislave zrealizoval ďalší kurz pre mladoletých nezamestnaných. Kurzy usporiadal Osvetový zväz pre Slovensko pre mužov v YMCE a pre ženy v YWCE. Prihlásilo sa 130 mužov, ktorí boli rozdelení do dvoch oddelení (Čechoslováci, Maďari a Nemci). Vyučovanie prebiehalo počas 50-tich poldenných stretnutí, čo znamená celkovo 345 a ½ hodiny. Obsah kurzu tvorilo 34 hodín slovenčiny, 40 hodín počtov, 14 a ½ hodiny nemčiny, 23 hodín technológií, 15 hodín živých novín, 43 hodín telocviku a hier. Ďalej to boli prednášky na rôzne témy (družstevníctvo, sociálne zákonodarstvo...) a filmy s diapozitívmi.

V jednom oddelení bolo vzdelávaných 65 prihlásených žien. Rovnako ako u mužov sa vyučovalo denne (okrem nedele) a ešte 2 krát týždenne aj popoludní, celkovo 48 poldenných stretnutí (187 a ½ hodiny). Medzi absolvované predmety patrili slovenčina v počte 15 hodín, nemčina 27 hodín, sociálna hygiena, občianska náuka a výchova 9 a ½ hodiny, anatómia a prvá pomoc pri úraze 8 hodín, počty 12 hodín, chémia denného života 4 hodiny, rôzne prednášky (sociálne zákonodarstvo, výchova v rodine, zemepis, dejepis) 7 a ½ hodiny, šitie a látanie šiat 79 a ½ hodiny, ručné práce 27 hodín. Ženy dostali materiál na pletenie a šitie (vlnu, látky a šijacie potreby). Program bol spestrený kúpaním v kúpeľoch raz do týždňa, a taktiež poskytnutím 10-tich až 15-tich voľných vstupeniek riaditeľstvom Slovenského národného divadla na predstavenia a koncerty.

U žien mali kurzy úspech, ale u mužov vznikali problémy, pretože mnohí z účastníkov boli už 3–4 roky nezamestnaní, prešli viacerými kurzmi, nezamestnali sa, a tým sa dostávali do beznádeje. Z uvedeného dôvodu požadovali miesto kurzov možnosť zamestnať sa alebo pracovné tábory. Čiastka 50.000 Kč, povolená radou mesta, bola takmer vyčerpaná až na 622.90 Kč. (Kurzy pre mladoletých nezamestnaných v Bratislave, 1934, s. 122–123).

Ochranné útulky pre nezamestnaný dorast

Ján Porod (1935, s. 35–36) poukazuje vo svojej správe „Prehľad činnosti osvetových zborov a komisií“ na potrebu sústrediť pozornosť na starostlivosť o nezamestnanú mládež prostredníctvom zriadenia ochranných útulkov pre nezamestnaný dorast. Pri zriaďovaní útulkov pre nezamestnanú priemyselnú mládež vo veku 14–20 rokov odporúča postupovať podľa pokynov Ministerstva sociálnej pečlivosti. Poslaním útulkov malo byť postarať sa nielen o materiálnu stránku, ale rozvíjať aj duchovnú a rozumovú oblasť, aby nedošlo ku spoločenskému deštruktivizmu z nezamestnanosti a súčasne kladne posilňovať hodnotovú úroveň. Úlohou útulkov bolo mládež na osem týždňov ubytovať a počas tejto doby ich živiť, odborne teoreticky i prakticky dielensky vzdelávať. Na Slovensku bolo v roku 1935 zriadených 13 ochranných útulkov pre nezamestnaný dorast.

V správe JAV: „Ochranné útulky pre nezamestnaný dorast“ sa uvádza, že pod gesciou Ministerstva sociálnej pečlivosti Zemské ústredie pečlivosti o mládež zriaďovalo útulky

a vykonávalo nad nimi dohľad. Zriadovali sa za účelom dať mladistvým možnosť, aby svoje pracovné schopnosti zdokonalili odborným školením alebo doučením sa. Pre vedenie útulkov sa vytvorilo zvláštne kuratórium, ktorého snahou malo byť:

1. *Zabezpečiť účastníkom odborné školenie, prípadne precvičenie v dielňach verejných, priemyslových, odborných, resp. v dielňach živnostenských pokračovacích škôl, a u žien v príslušných odborných školách pre ženské povolania;*
2. *Poskytnúť im možnosť ďalšieho všeobecného vzdelania, najmä prednáškami, avšak nemajú byť vedené stranicky;*
3. *Poskytnúť účastníkom príležitosť kušľachtilému rozptýleniu sa, najmä telocvikom, športom a vychádzkami.“*

V internátnych útulkoch bol čas vyhradený aj pre kúpanie, upratovanie a látanie. Výchovný program bol v prednáškach zameraný na oblasť občianskej náuky a výchovy, soc. zákonodarstva a sociálnej ochrany, spoločenskú výchovu, hygienu, zdravotvedu. Pre zatriktívnenie programu sa realizovali prednášky s diapoziťvimi, kultúrnyimi filmami a rôznymi exkurziami (JAV, 1935, s. 51–52).

Záver

Vznik prvej ČSR priniesol obrodu vo všetkých sférach života. Znamenal aj nový začiatok v ľudovýchovej a osvetovej činnosti pod záštitou MŠANO a jeho orgánov v Čechách a na Slovensku. Vzdelávanie a osvetu na Slovensku bolo nevyhnutné skoordinovať so spoločenskou, hospodárskou a kultúrnou situáciou (nevzdelanosť, zaostávanie v industrializácii, nezamestnanosť, hladové doliny). Osvetový zväz pre Slovensko považoval vzdelávanie, ako aj organizovanie a realizovanie kurzov za facilitátor zmien v spoločnosti. Nástup hospodárskej krízy však spôsobil krátene rozpočtu na osvetovú a ľudovýchovnú činnosť až o 70 %. Napriek tomu možno konštatovať, že kurzy pre nezamestnaných plnili svoju úlohu, o čom svedčí správa Gustáva Lauckého „Poslanie ľudovýchovy na Slovensku“, v ktorej poukázal na veľký záujem a úspech kurzov pre nezamestnaných. Podľa neho mali účastníci možnosť získať poznatky a odpovede na otázky:

1. *„Ako získať zamestnanie,*
2. *Ako sa uchádzať o miesto,*
3. *Ako písať ponuky,*
4. *O podpore v nezamestnanosti, odborových organizáciách a gentskom systéme,*
5. *Ako sa vzdelávať – ako pracovať,*
6. *Základy spoločenského správania atď.“ (1935, s. 144).*

Taktiež je potrebné pre objektivitu doplniť, že v organizovaní kurzov pre nezamestnaných boli zaznamenané aj neúspechy. Napr. v správe o „Činnosti Osvetových zborov a komisií v roku 1933“ je uvedené, že v Ružomberku bol Kurz pre nezamestnaných po 8 hodinách ukončený pre nízku účasť a nezájum (1934, s. 112). Rovnako je náročné posúdiť význam a kvalitu osvetovej činnosti, pretože štatistické ukazovatele a subjektívne výpovede k tomu

nie sú postačujúce. Práve časopis „Náš ľud“ vyvíjal snahu o komplexný prístup k danej problematike. Z dnešného pohľadu bol časopis „Náš ľud“ významným informačno-komunikačným a výchovno-vzdelávacím prostriedkom, ktorý saturoval potrebu osvetovej a ľudovúchovnej činnosti.

Bibliografické zdroje

- BĚLIČ, Jaromír, KAMIŠ, Adolf a KUČERA, Karel, 1979. *Staročeský slovník*. Praha: SPN.
- Bezplatné kurzy pre mladoletých nezamestnaných v Bratislave, 1931. *Náš ľud*. Bratislava: Pocisk a spol. Roč. III., č. 10, s. 145–146.
- BUDOVIČ, Roman, 1933. „O časovosti v ľudovúchove“ (správa). *Náš ľud*. Bratislava: Pocisk a spol. Roč. VI., č. 1, s. 3–5.
- Činnosť Osvetového sväzu pre Slovensko, 1933. *Náš ľud*. Bratislava: Pocisk a spol. Roč. VI., č. 8–9, s. 128.
- Činnosti Osvetových zborov a komisií v roku 1933, 1934. *Náš ľud*. Bratislava: Pocisk a spol. Roč. VI., č. 7, s. 112.
- JAV, 1935. Ochranné útulky pre nezamestnaný dorast (správa). *Náš ľud*. Bratislava: Linografie Jaroň a spol. Roč. VIII., č. 4, s. 51–52.
- JELÍNEK, Karel, 1928. Úvodné slovo (z 23. októbra 1928). *Náš ľud*. Bratislava: Pocisk a spol., Roč. I., č. 1, s. 1.
- JELÍNEK, Karel, 1936. *Príručka pre osvetových pracovníkov*. Bratislava: Novina.
- JURAŠ, Štefan, 1933. Nezamestnaná mládež (správa). *Náš ľud*. Bratislava: Pocisk a spol. Roč. V., č. 9, s. 135–136.
- KAZMEROVÁ, Ľubica, 2016. Vzdelávacia a výchovná činnosť školských knižníc na Slovensku. In: KAZMEROVÁ, Ľubica et al., eds. *Premeny osvety a vybraných školských výchovno-vzdelávacích prostriedkov na Slovensku (1918–1939)*. Bratislava: VEDA vyd. SAV, s. 27–44. ISBN 978-80-224-1536-1.
- KOVÁČ, Dušan, 1998. *Dejiny Slovenska*. Praha: Lidové noviny. ISBN 80-7106-268-5.
- Kurzy pre mladoletých nezamestnaných v Bratislave, 1934. *Náš ľud*. Bratislava: Pocisk a spol. Roč. VI., č. 8–9, s. 122–123.
- Kurzy pre mladoletých nezamestnaných v Bratislave, 1932. *Náš ľud*. Bratislava: Pocisk a spol. Roč. IV., č. 7–8, s. 123.
- LAUCKÝ, Gustav, 1935. Poslanie ľudovúchovy na Slovensku (správa). *Náš ľud*. Bratislava: Pocisk a spol. Roč. VII., č. 9–10, s. 144.
- Náš ľud – ľudovúchovný vestník pre Slovensko*, 1932. Bratislava: Pocisk a spol. Roč. V., č. 2, s. 21–22.
- Obežník MŠANO, č. j. 13.673/33-V/3 zo dňa 9. 3. 1933, 1933a. *Náš ľud*. Bratislava: Pocisk a spol. Roč. V., č. 7–8, s. 111.
- Obežník MŠANO č. j. 148.209/33 zo dňa 19. 12. 1933, 1933b. *Náš ľud*. Bratislava: Pocisk a spol. Roč. VI., č. 6, s. 87–88.

Obežník MŠANO, výnos zo dňa 10. 10. 1924, č. 112.234, 1924. *Náš ľud*. Bratislava: Pocisk a spol. Roč. VI., č. 6, s. 87–88.

Obežník MŠANO, výnos zo dňa 7. VI. 1932, č. 48.067/32, 1932. *Náš ľud*. Bratislava: Pocisk a spol. Roč. VI., č. 6, s. 87–88.

OROSOVÁ, Martina, 2015. Osveta a ľudová výchova sociálne slabých vrstiev spoločnosti v čase Veľkej hospodárskej krízy. In: *Forum Historiae* [online]. Bratislava: Historický ústav SAV, Vol. 9, č. 2, s. 134–151 [cit. 2018-10-21]. ISSN 1337-6861. Dostupné z: <http://forumhistoriae.sk/web/10180/165> <http://forumhistoriae.sk/02-2015-medzi-socialnym-a-politickym-radikalizmom-1918-1939.pdf>.

PAVLÍK, Ondrej et al., 1985. *Pedagogická encyklopédia Slovenska*. Bratislava: VEDA.

POROD, Ján, 1935. Prehĺbenie činnosti osvetových sborov a komisií (správa). *Náš ľud*. Bratislava: Linografie Jaroň a spol. Roč. VIII, č. 3, s. 35–36.

Spis Ministerstva sociálnych vecí určený ministrovi Msgr. Dr. Jánovi Šrámkovi zo dňa 25. 1. 1931. Fond Ministerstvo pre unifikáciu zákonov a organizáciu správy, kart. č. 22. Národní archív, Praha.

ZBAVITEL, Alojz, 1932. *Ľudová výchova na vidieku*: Príručka pre osvetových pracovníkov. Prešov: ŠTEHR.